

Wie zaait, zal oogsten. Dat geldt óók voor onze weidevogels

C. Eljerman

Dat dacht ik toen ik op 6 april 1993 in Piaam in het 'Fugelhûs' door de beheerder een boekje in mijn handen kreeg gedrukt. Het was een keurig verzorgde uitgave van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachters nummer 4, 'Nazorg in Friesland 1981-1989'. Toen ik het doorbladerde en de samenvatting doornam, las ik, dat vanaf 1981 tot en met 1989 de broedpaardichtheid van de Kievit van 27 tot circa 32 broedparen per 100 ha was toegenomen. Echter toen ik met mijn vrouw vanaf Zurich onder de dijk langs de Polder Cornwerd en de Jonkers voorbij sukkelde. En later toen ik in Makkum bij het sluisje de parkeerplaats van het oude hotel 'De Prins' opreed, zei mijn vrouw: *'ik heb maar één Kievit gezien'*.

Bij het sluisje stonden drie mannen die duidelijk de indruk wekten tot de autochtone bevolking te behoren. Twee van hen hadden die ochtend naar kievitseieren gezocht en samen hadden zij acht eieren gevonden. Dit vertelden zij aan de derde man, die meteen uitvoerig vertelde, dat hij vroeger tientallen eieren in een uur verzamelde. Ook gaf hij duidelijk te kennen dat hij het resultaat van één ochtend zoeken door de twee mannen maar zuinig vond en dat hij dat vroeger veel beter deed. De twee mannen sputterden nog tegen dat zij al dertig jaar eieren zochten maar dat gaf hun niets. Toen ik hun vroeg hoe het kwam dat hun vangst zo mager was en waarom zij nog eieren zochten, vertelden zij mij, dat eens in de zeven jaar de weidevogels een jaar niet broeden. En dat was dit jaar.

Maar volgend jaar zou het weer goed gaan. En zij bleven eieren zoeken, want het is een eeuwenoud gebruik dat zij niet meer loslieten. Een soortgelijk verhaal vertelde ook de beheerder van het 'Fugelhûs' mij. Hij zei *'U moet het zien als een oude cultuur'*.

Later zaten wij in 'De Prins', achter een kop koffie met kruidkoek te peinen. Als je dan om je heen kijkt en je ziet een betegelde wand van 1668 en een oude staartklok, de leestafel en andere tafels met daarop kleedjes waarvan weinig mensen weten hoe oud ze zijn. Met in de hoek op een hangertje een oude pandjesjas met een veldfles, terwijl op een tafeltje langs de wand een houten lokkievit staat. Dit alles is ook uit een oude cultuur, maar generaties achtereen hebben het bewaard en gezorgd dat de sfeer bleef gehandhaafd.

Daarom komen mensen, zoals mijn vrouw en ik, die regelmatig Friesland bezoeken, steeds even langs om iets in deze sfeer te gebruiken. Ook de bezoeker uit 1994 voelt zich hier thuis. Deze sfeer hebben de eigenaren/gebruikers van het Friese weiland echter niet geheel bewaard. Want juist dat open mooie weidse land is toch niet meer zoals Jac. P. Thijssen in begin van deze eeuw het beschreef. Ogenschijnlijk is het hetzelfde gebleven. Maar in details is er iets veranderd. En die veranderingen worden funest voor de Friese weidevogels, vooral voor onder andere de Kievit, Grutto, Tureluur, Kemphaan en ook de Scholekster. Want Jan de Jong heeft gelijk zoals hij dat zegt in zijn artikel in Het Vogeljaar van maart 1992. De dichtheid van de Friese weidevogelstand neemt af. Plaatselijk is er een afname van het aantal broedparen van 40,87 in 1984 tot 20,87 per 100 ha in 1991. Elf van de grootste Friese vogelwachten die tussen de 41% (1984) en 31% (1991) van het totaal vertegenwoordigen, komen met een afname van gemiddeld 14,44 per honderd ha. Jubbega, Idaarderadeel en Joure spannen hierbij de kroon met respectievelijk 43,44, 25,67 en 20,20 broedparen per 100 ha. *'Daling van het aantal broedparen met 50% in*

acht jaren is niet zo zeldzaam meer', zo schrijft De Jong.

Achteruitgang voorspelbaar

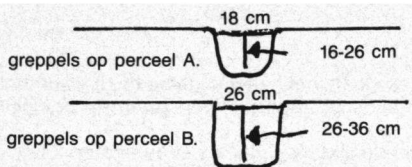
En dat is te begrijpen, want het is voorspelbaar dat bij voortzetting van het huidige graslandbeheer niet één weidevogel meer de gelegenheid krijgt om te kunnen broeden en met succes zijn jongen groot te brengen. Want, als je door het Friese landschap rijdt, dan wordt het aantal graslandpercelen waar nog een diversiteit aan grassoorten aanwezig is, steeds kleiner. De percelen worden groter, sloten worden dichtgegooid, greppels verdwijnen en de percelen worden allemaal zo glad als bijlartlakens. En als er dan nog een Kievit is waarvan de eieren uitkomen, waar moet hij dan heen met zijn jongen? Alleen al het feit, dat de greppels verdwijnen, is voor de Kievit, en voor hem niet alleen, al funest. Deze veranderingen in de weidegebieden vinden niet alleen plaats in Friesland, maar in het hele land. Alleen bestaat er voor de Kievit die buiten Friesland broedt, nog een kans, omdat daar de eieren niet zo intensief worden geraapt. Ook buiten Friesland wordt aan nazorg gedaan. Toch wordt het aantal weidevogels minder. Als een nest met eieren wordt beschermd door een nestbeschermers en de eieren komen uit dan zijn er weinig jongen die het overleven, wanneer de boer gaat maaien, want zij kunnen geen kant meer uit.

Greppels

Hoe belangrijk de greppels zijn die in een weiland liggen, voor alle weidevogels heb ik zelf ondervonden. In 1982 kreeg ik het verzoek om op Texel te kijken naar het broedresultaat van onder andere de Kieviten in De Muij. Dit gebied wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Het is een duingebied, plaatselijk dichtbegroeid, met twee zoetwatermeren. In één hiervan bevindt zich een lepelaarskolonie. Plaatselijk is er weiland dat voor een belangrijk deel werd begraasd door schapen. De reden van het verzoek was het vermoeden

den dat er weinig pullen grootkwamen. De oorzaken waar men aan dacht waren: verwaarloosde Fretten, predatie door meeuwen, Eksters en Zwarte Kraaien, droogte, geen voedsel meer en daardoor wegtrekken en verstoring door excursies die twee keer daags plaatsvonden. Een groepje van circa vijftien mensen liep dan dwars over het weiland of er omheen naar de waarnemingshut om naar de Lepelaars te kijken. Ook werd gedacht aan verwilderde katten en honden. Het weiland waar het onderzoek plaatsvond, bestond uit twee percelen, waarvan een 3,6 ha. de ander 4,3 ha groot was. Deze percelen worden in dit artikel verder aangeduid als A en B. Ten oosten van deze percelen ligt een moeras waar één keer per jaar wordt gemaaid.

Aan de zuidkant ligt een duinzoom die gedeeltelijk is begroeid met Bramen en Duinriet. Langs de rand van het weiland staan enige Meidoorns. Aan de westkant ligt een smalle sloot met daarachter de acht meter hoge Muijdijk. Deze is vanaf de slootkant begroeid met Riet en opgaand loofhout, waarin Vlier, Meidoorn en Lijsterbes domineren. Aan de noordzijde loopt een smalle sloot, welke het weiland scheidt van een wilgenbroekbos. Over deze sloot, in de noordoosthoek

Figuur 1.

van perceel A, ligt een plank waarover in het voorjaar twee keer daags de excursies komen. De greppels van perceel A liggen onderling circa 21 meter van elkaar af en waren licht begroeid. Het water kon makkelijk afvloeien naar de omliggende sloten. Deze greppels waren 16 tot 26 centimeter diep en gemiddeld 18 centimeter breed. Met uitzondering van de meest westelijke greppels, die altijd drassig zijn, waren de greppels vochtig.

Op perceel B waren de greppels die niet waren begroeid, aan de zuidkant droog. Vanaf het midden naar het noorden toe stonden deze greppels soms vol met water. Deze greppels waren gemiddeld 26 centimeter breed en tussen de 26 en 36 centimeter diep.

Het grondwaterpeil is op perceel A tijdens het onderzoek twee keer opgenomen. Hieruit blijkt dat het westelijke deel van perceel A het meest vochtige is. Dominante grassen waren Reukgras, Schapegras, Witbol, Veld- en Ruwbeemd. Op het westelijk deel komt Dikkopmos spec. en Klein Laddermos voor. Perceel A werd het grasland jaarlijks een keer gemaaid. Op perceel B liepen om het jaar schapen. In 1980 was perceel A bemest met kunstmest. Perceel B met gier en stalmest. De percelen die in de omgeving van het onderzochte land lagen, werden intensief door schapen begraasd. Er was geen vogel die hier de kans kreeg om een ei uit te broeden. In de laatste week van maart was de eerste Kievit gaan broeden. Ervan uitgaande dat op één april

vier eieren waren bebroed, werd het onderzoek gestart op 26 april.

Schaftkeet

Op een duin, dat halverwege naast perceel A en B lag, werd een schaftkeet geplaatst. In deze schaftkeet werd drie weken gebivakkeerd. Vanuit een raam was niet alleen elke hoek van het grasland waarneembaar, maar ook de hele omgeving. De kijkers die werden gebruikt, waren een Zeiss 10 x 40, een Swift 20 x 80 en een telescoop 20 tot 60 x 60. Tijdens het middaguur nam R. Hermans voor mij waar, zodat de weidevogels van donker tot donker werden bekeken. R. Hermans was op dat moment in opleiding bij Groenvoorziening, Landschapsverzorging en Recreatie tot Frederiksoord en liep stage bij Staatsbosbeheer op Texel. Toen de Kieviten groter werden, heeft hij mij overal geassisteerd, alle bewegingen van de weidevogels werden op transparanten vastgelegd.

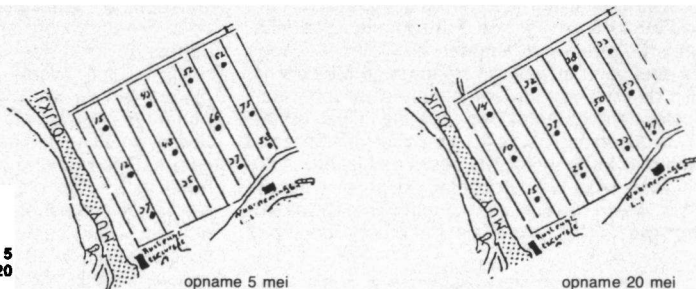
Zeven kievitsnesten lagen er op 26 april op perceel A. Drie met drie eieren en vier met vier eieren er in. Een Scholekster had een nest met twee eieren. De kievitsnesten lagen op de rand of binnen de twintig centimeter van de greppels. Het scholekster nest lag elf meter van een greppel vandaan. Regelmatig waren er buiten de zeven broedende Kieviten twee tot vier partners aanwezig. Zowel het mannetje als het wijfje broedde om beurten. De afwezige Kieviten foerageerden op een naast perceel B gelegen weiland waar schapen liepen. Deze schapen werden op 27 april naar een ander perceel gebracht. Toen gingen de niet-broedende Kieviten ook op het nieuwe perceel foerageren. Het gewas op dit perceel was nog geen tien centimeter hoog. Op perceel B lagen één nest van een Kievit met vier eieren en een nest van een Grutto met twee eieren. Dagelijks kwamen de vogelwachters twee keer met een rondleiding van circa vijftien personen over perceel A. Door de vogelwachters werd zowel de noordkant als de zuidkant van het veld gebruikt om met de excursie om het veld te lopen.

Voorgaande jaren werd er schuin over het veld gelopen. Wanneer om het veld werd gelopen zowel aan de noord- of aan de zuidkant bleef de invloed die het publiek had op de broedende Kieviten, hetzelfde. De broedende vogels die binnen de 125 meter van het publiek zaten, vlogen van hun nest af. Als de excursie schuin over het veld liep, bleef niet één vogel op zijn nest zitten. De gemiddelde tijd die men op het veld doorbracht, was veertien minuten. Zo gauw de vogelwachters met hun excursie bij de plank kwamen, die overliepen en perceel bereikten, vlogen de Kieviten op van hun nest, bleven even rondvliegen en gingen op het naast gelegen perceel B zitten. Zolang echter de excursie bij perceel A was, vlogen zij regelmatig op en streken weer neer. Zo gauw de excursie het veld verliet, gingen de Kieviten weer naar hun nest terug. De langste tijd dat zij van hun nest af bleven, en dat was ook de gemiddelde tijd, was twintig minuten. Drie keer maakte een vogelwachter de tocht alleen, dus zonder publiek. Als hij om het veld heenliep, was nu de afstand tussen de dichtstbijzijnde Kievit

die op zijn nest bleef zitten, circa 65 meter. Als hij schuin over het perceel liep, vlogen alle Kieviten van hun nest af. Alleen de Scholekster bleef dan zitten. Toen de eerste eieren uitgekomen waren, werd het gedrag van de Kieviten, zo gauw als de bezoekers het veld opkwamen, anders. De Kieviten verlieten het nest en streken dan circa veertig meter verder neer. Als de mensen te dicht bij het nest kwamen, vloog de Kievit onrustig op en bleef in het rond vliegen. Voordat de bezoekers het veld verlaten had, zat de vogel alweer op het nest. Op perceel A bleven alle pullen zodra zij uit hun eieren kwamen toch zo dicht mogelijk bij het nest in de greppel zitten. Daar bleven zij soms vijf dagen zitten.

bezig met het afbakenen van hun gebied. Op een moment vloog er een groepje Zilvermeeuwen laag over het veld heen. De Grutto stapte van zijn nest met het ene ei af en wandelde onrustig ongeveer drie meter van het nest weg. Eén van de twee paren Scholeksters, die op dat moment elkaar fanatiek toespraken, rende plotseling naar het gruttonest en hakte met zijn snavel in het ei, en liep weer weg. Toen ik dichterbij kwam, zag ik dat het ei niet was opgegeten, het struif liep het nest in. Voor mijn gevoel was het geen bewuste vernieling maar een zeker afreageren van de agressie van de Scholekster geweest. Het paartje Grutto's sloot zich bij twee andere paartjes Grutto's aan. Geen van de drie

Figuur 2. Links een opname op 5 mei, rechts een opname op 20 mei.

De kievitseieren op perceel B waren 3 mei aan-gepikt. Op 5 mei 's morgens waren er vier pul-len. Het wijfje bleef met haar pullen onder zich op het veld zitten. Zij ging niet zoals de andere Kieviten met haar pullen de greppel in. 's Mid-dags om 5 uur ging zij met haar vier pullen naar het noordelijke gedeelte. Toen enige Zilvermeeu-wen laag overvlogen, ging zij met haar pullen de greppel in. Na enige minuten liep het wijfje de kant op. Maar de pullen konden de steile kant van de greppel niet opklimmen. Het mannetje bleef ondertussen op een afstand van veertig meter in noordelijke richting lopen. Later, het was al 8 uur, loodste zij drie pullen in noordelijke rich-ting de greppel uit. Een van de pullen was in de greppel, die half vol water stond, verdrinken. Het bleek dat hij niet tegen de steile kant op kon komen.

Zo gauw de drie pullen uit de greppel op de kant stonden, ging het wijfje op haar drie pullen zitten tot de volgende morgen circa 8 uur. Het manne-tje wandelde dan vooruit naar het drassige per-ceel C. Het wijfje volgde met haar pullen op circa dertig meter afstand maar bleef bij haar pullen. Regelmatig werd er gestopt en ging het wijfje op haar pullen zitten. Totdat de drie pullen vliegvlug waren, zijn ze op het drassige perceel gebleven.

Grutto's en Scholeksters

Ook lag er op perceel B nog een gruttonest. De-ze had op 24 april vier eieren. Vijf mei had hij nog maar één ei. Toen ik 's morgens 6 mei om circa 8 uur op een duin zat te kijken, liepen er rondom het gruttonest drie paren Scholeksters rumoerig om elkaar heen te piepen. Kennelijk zat de Grutto met zijn nest op de rand van een territorium van een van de paren Scholeksters. De andere twee paren Scholeksters waren ook

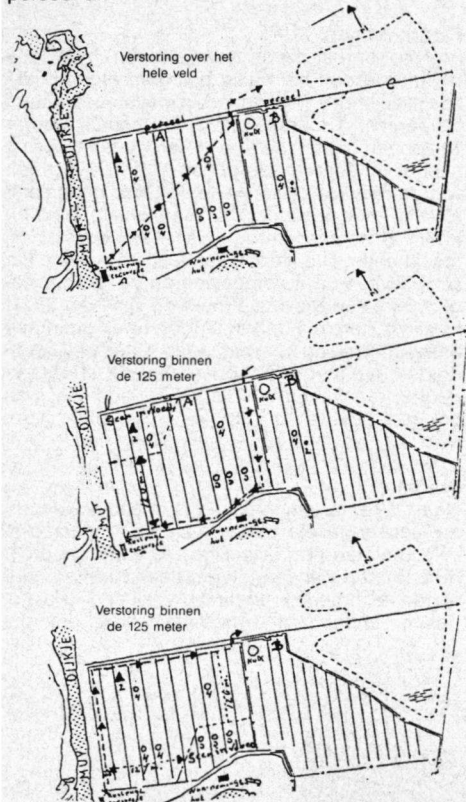
paartjes heeft nog eieren gelegd. Zij kwamen wel regelmatig dagelijks foerageren op perceel A.

Het wonderlijke was, dat als er een groep Zilver-meeuwen laag overvloog, alle Grutto's direct om-hoog vlogen. De Grutto's, hoewel zij geen nest hadden, vielen de meeuwen aan en loodste hen het veld af, alsof dat zij allemaal een nest met ei-eren hadden. Ook de Scholeksters waren actief, zo gauw er een Zwarte Kraai laag overvloog, gin-gen de Scholeksters fanatiek achter hem aan. Als de kraai in een van de om het veld staande bomen ging zitten, bleef de Scholekster net zo-lang om hem heen sarren tot hij wegvloog. De Kieviten waren op dat punt minder actief. Als er een Zwarte Kraai laag overvloog, gingen zijn van het nest af. Beide vogels of een van de partners vloog alarmerend achter de Zwarte Kraai aan. Maar als de Zwarte Kraai in een van de om het veld staande bomen ging zitten, zaten zij zo weer op het nest.

Hetzelfde gebeurde ook toen zij pullen hadden lopen, dan liepen die weer zo - haast onbe-schermd - rond. Het was dan ook een Zwarte Kraai, die een paar honderd meter westwaarts achter de lepelaarskolonie een nest had. Deze pakte twee keer op die manier een pul. De Zwar-te Kraai vloog de boom in, gevolgd door de alar-merende Kievit. De Kievit keerde terug en ik kreeg de indruk dat na tien minuten de Kievit was vergeten dat de Zwarte Kraai er ook nog was. Het wonderlijke was, dat aan de andere kant van het veld een paartje Zwarte Kraaien een nest had. Deze heb ik niet één keer op het veld gezien, ook niet toen zij jongen hadden. Als zij gingen foerageren dan vlogen zij het meest in noordelijke richting.

Meeuwen

's Avonds, meestal na zes uur kwamen, als het hard woei de meeuwen het land op. De Zilvermeeuwen, Kleine en Grote Mantelmeeuwen bleven meestal op één plaats pleisteren, dat die altijd dezelfde was. Hoogste aantal Zilvermeeuwen dat hier werd geteld, was elf, Kleine Mantelmeeuwen was zestien, en Grote Mantelmeeuwen was veertien. De Stormmeeuwen waarvan het hoogste aantal 164 exemplaren was, maar er regelmatig toch meer dan 140 exemplaren waren, zaten meestal in de zuidwesthoek. Deze was het vochtigst. De Stormmeeuwen liepen gezamenlijk, steeds de zelfde route volgend, het perceel af.

Figuur 3. Verstoring door excursies over het hele terrein, (boven) en binnen de 125 meter bij twee verschillende routes.

Steeds pikten zij dan wat voedsel van de grond op. Als zij de rand van het veld hadden bereikt, vloegen zij weer terug en begonnen opnieuw van voren af aan te zoeken. Totdat het schemer werd en dan gingen alle meeuwen tegelijk weg. Toen de Kieviten zaten te broeden, stoorden de vogels zich niet aan elkaar. Soms als er een Stormmeeuw te dicht bij het nest kwam, binnen een meter, dan joegen de Kieviten hem weg. In die periode waren de partners van de broedende Kieviten meestal aan het foerageren op de omliggende weidepercelen waar schapen graasden. Twee of drie niet-broedende Kieviten bleven in de buurt.

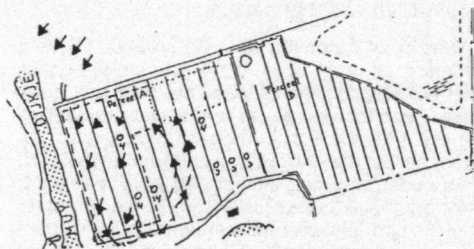
Kievitpullen

Toen de eerste kievitseieren uitkwamen, bleven zij met hun pullen dicht bij hun nest in de greppel zitten. De jongen bleven in de greppel. Regelmatig ging de oude vogel op de jongen zitten. Later, meestal als de pullen circa zes dagen oud waren, gingen de Kieviten met hun jongen een tocht maken naar de zuidwesthoek van het perceel. Precies in de hoek waar ook de Stormmeeuwen foerageerden. 's Avonds, tegen de schemering, gingen de Kieviten dan weer met hun pullen naar het nest terug.

Waar zij en de pullen weer de greppel indoken, of als deze te nat was, kropen de jongen onder het wijfje op de plaats waar het nest had gelegen. Deze tochten gaven nog al wat problemen, omdat meestal een ouderpaar met hun pullen door het territorium van een andere Kievit moest. Het ouderpaar ging als het dag werd, van start. Het mannetje liep altijd voorop. Zo gauw echter het gebied van de buurman werd bereikt, bonden de mannetjes een hevige strijd aan. Meestal lukte het wijfje dan om met haar jongen langs de vechtende mannetjes heen te komen. Maar het gebeurde ook wel dat het wijfje met haar pullen terugmoest en dan bleef ze de rest van de dag bij het nest zitten. De jongen foerageerden in de greppel. Het wijfje werd dan regelmatig door het mannetje afgelost en ging dan in de buurt foerageren. Door al deze activiteiten waren het de Kieviten die de meeste onrust in het gebied veroorzaakten. Want de Kieviten die het verst van de foerageerplaats hadden geboerd, moesten door verschillende territoria van hun soortgenoten en dat gaf een enorme strijd. Eén Kievit had een ander gedragspatroon. Deze had een nest met vier eieren aan de oostzijde van perceel A vlak bij perceel B. Van deze vier eieren kwamen er drie uit. Toen trok zij met haar pullen naar perceel B. 's Morgens als het dag werd, ging zij op stap en 's avonds kwam zij met haar pullen naar perceel A toe, waar zij op de plaats waar haar nest lag de nacht door bracht. Problemen had ook zij met de greppels op perceel B. Daar konden ook haar pullen niet doorheenkomen. Als de pullen in de greppel zaten dan konden zij er niet meer uit en dan liep het wijfje langs de greppel het veld af totdat de jongen uit de greppel konden klimmen. De vijfde dag, nadat de eieren waren uitgekomen, werd, terwijl zij bezig was haar jongen uit de greppel te krijgen, een pul gepakt door een Tornvalk. Toen kwam er ander wijfje in de buurt. Het mannetje ging zich bemoeien met het nieuwe wijfje en maakte op perceel B een nieuw nest. Het wijfje dat met haar twee jongen overbleef, ging toen niet meer dagelijks met haar jongen aan de wandel maar bleef op de plaats waar de eieren waren uitgekomen, rondscharrelen. Als de jongen groter worden, gaan de oude vogels niet meer boven hun pullen zitten. Als er onraad is, rennen de jongen meteen naar een greppel toe en gaan er in zitten. En als er geen greppel in de buurt is, drukken zij zich plat tegen de grond.

Soms kreeg je de indruk dat er geen Kieviten meer op het veld aanwezig waren. Terwijl je wist dat er overal pullen liepen. Hoe ouder echter de

jongen worden, des te minder wordt er door de Kieviten gealarmeerd. Mogelijk was het de invloed van het gras, dat steeds hoger werd. Misschien ook omdat de Kieviten zich daardoor veiliger voelden. Het kan ook zijn dat het de invloed was van de Scholeksters. Hiervan waren er inmiddels zeven paren, die een territorium hadden afgebakend. En deze vogels bewaakten het eiland afdoende. In de periode toen de Kieviten 's morgens met hun pullen naar de vochtige zuidwesthoek trokken en door de territoria van

Figuur 4. Als ze de rand van het veld hadden bereikt, vloegen ze terug en begonnen weer opnieuw met foerageren.

hun soortgenoten moesten lopen, bleven de pullen dicht bij elkaar. Op de foerageerplek aangekomen, liepen de pullen soms een heel eind bij het wijfje vandaan, soms wel circa 25 meter.

Stormmeeuwen

Ook gebeurde het dat in de namiddag als de Stormmeeuwen er liepen te foerageren. Dat de kievitpullen soms minder dan een meter bij de Stormmeeuwen vandaan liepen zonder dat er wat gebeurde. Een uitzondering was het op 7 mei omstreeks 12 uur. Het was erg rustig in het veld. Er kwamen een paar Stormmeeuwen aanvliegen die naast elkaar dicht bij de Muijdijk op het weiland gingen zitten. Het kievitenpaar, het eerste paar waarvan de eieren waren uitgekomen, liepen met vier pullen rond. De vier pullen liepen ongehinderd soms tot circa 25 meter van

Met diepe, steile greppels en een homogeen grasmat (Engels Raalgras) verdwijnen de weidevogels. Naar een kleurenfoto van C. Eijerman.

de oude vogels vandaan. Zij liepen rond de Stormmeeuwen te scharrelen, die rustig zaten te kijken. Het scholeksterpaar, dat op dat moment vier eieren had, liep onrustig om hun nest heen te draaien druk met elkaar in gesprek. Het wondt hun zeker erg op, want het 'gepiet' werd steeds luider. Plotseling vloog het mannetje van de Scholekster op en stormde woest op het stormmeeuwenpaar af. Waarschijnlijk geïmponeerd door het drukke gedoe van de Scholekster, vlo-

gen de Stormmeeuwen op en gingen een paar meter verder weer naast elkaar op de grond zitten. Het mannetje van de Scholeksters dook weer op de Stormmeeuwen af en probeerde ze weg te krijgen. Ineens vloog één van de Stormmeeuwen op, landde bij een van de kievitenpullen, pakte deze en vloog er mee weg. De andere Stormmeeuw, hoewel ook hij de gelegenheid had, pakte geen jong maar vloog rustig met zijn partner mee. De Scholekster vloog naar zijn nest terug en ging rustig bij het wijfje zitten dat zat te broeden, alsof er niets was gebeurd. De Kieviten bleven met hun pullen gewoon door foerageren. Ik kreeg de indruk dat de Kieviten er niets van hadden gemerkt.

Fazantehanen

Erg veel onrust geven fazantehanen. 's Avonds kwamen vanuit het naast gelegen wilgenbroekbos twee of drie fazantehanen met enige hennen op perceel A foerageren. Zodra echter een fazantehaan binnen de tien meter van een kievitsnest of bij één van de pullen kwam, vloog één van de Kieviten op de haan af. Deze bleef eerst stokstijf zitten, rende dan een stukje weg en kwam dan weer terug, niet wetende wat hij moest doen. Dat veroorzaakte zoveel drukte dat alle Kieviten uit de omgeving op de haan afvlogen. Niet één Kievit zat meer op zijn nest of zat bij zijn pullen, die dan meer dan twintig minuten onbeschermd op het veld lagen. Uiteindelijk rende de haan met zijn hennen het veld af. Dit gebeurde regelmatig en altijd 's avonds. Het was ook niet duidelijk of het steeds de zelfde haan was.

Predatie

Naast de waarnemingshut zat in een Meidoorn, op slechts enkele meters van het onderzoeksveld vandaan een Ekster op zes eieren te broeden. Binnen vijftien meter zat een Kievit op vier eieren te broeden. Ieder kon, zittende op het nest de ander zien, er gebeurde niets, ook niet

toen de Kievit met haar pullen daar liep. Het wonderlijke was dat niet een keer het eksterpaar, mijn burens dus, op het onderzoeksterrein zijn waargenomen. Als zij gingen foerageren, ook toen de jongen waren uitgekomen, vloegen zij laag van het nest af de duinen in. Een eksterpaar, dat driehonderd meter verder in een wilgenbroekbos een nest had, kwam wel regelmatig aan de rand van het perceel kijken. Die streken dan neer op de palen van de omhei-

ning die om het veld stonden, maar kwamen niet verder omdat de Scholeksters ze verjoegen. In totaal hebben er acht paren Kieviten gebroed, een paar Tureluurs en zeven paren Scholeksters. Het eerste kievitseï kwam op 3 mei uit. In dit nest lagen vier eieren die alle uitkwamen. Op 7 mei werd een pul gepredeerd door een Stormmeeuw en op 11 mei pakte een Zwarte Kraai een pul. Zes juni waren de twee overgebleven pullen vliegvlug.

Tureluur

De Tureluur had op 30 april één ei. Regelmatig had het paar door vrijwel alle greppels heen gerend en eindelijk na diverse nesten te hebben gemaakt, werd er achter een pluk gras langs de rand van een greppel een ei gelegd. Pas op 3 mei 's avonds had de Tureluur het tweede ei, op 5 mei het derde en op 7 mei was het legsel pas volledig. Vanaf dat moment was het gedrag van de Tureluur onopvallend. De broedende vogel

Een plantengemeenschap en een goede greppel is een prima biotoop voor weidevogels.

Naar een kleurenfoto van C. Eljerman.

Het tweede paar Kieviten had drie eieren. Op 14 mei werden twee van drie pullen die op 7 mei waren uitgekomen, gepakt. Eén door een Torenvalk en één door een Zwarte Kraai. Het enige jong dat overbleef, was 9 juni vliegvlug. Het derde kievitsnest kwam uit op 8 mei, alle jongen waren vliegvlug op 10 juni.

Het vierde nest kwam uit ook uit op 8 mei. Ook op 14 mei werd hiervan door een Zwarte Kraai een pul gepakt. De drie pullen waren op 10 juni vliegvlug.

Van het vijfde paar Kieviten, waarvan het nest op 9 mei uitkwam, werd op 23 mei een pul dood gevonden. De drie andere pullen waren op 13 juni vliegvlug.

Ook op 9 mei kwam het zesde nest uit. Hiervan werd een pul door een Torenvalk gepakt. De drie andere pullen waren 15 juni vliegvlug.

Van nest nummer zeven kwamen twee van de drie eieren uit. Omstreeks 21 juni waren deze pullen vliegvlug.

Het laatste en achtste nest, bevatte vier eieren, waarvan het laatste ei op 28 mei uitkwam. Op 30 mei werd hiervan een pul dood gevonden en omstreeks 2 juli waren de overige jongen vliegvlug. De datum van uitkomen werd berekend wanneer het laatste ei van het nest uitkwam. Het uitkomen van het eerste ei en het laatste ei verschilde soms wel drie dagen.

bleef op het nest zitten als zijn of haar partner foerageerde. Dat gebeurde meest op het vochtige gedeelte van perceel A. Slechts een enkele keer werd er op perceel B of tussen de schapen op een ander perceel gevoerageerd. Achtentwintig mei kwamen de laatste jongen uit het ei. Dertig mei werd één van de pullen dood gevonden. De pullen van de Tureluur kwamen sporadisch de greppels uit en zijn niet van het perceel af geweest. Wel zaten de oude vogels steeds met hun pullen in de meest vochtige hoek.

De zeven paren Scholeksters hadden gezamenlijk negentien eieren. Hiervan kwamen er zeventien uit. Drie pullen werden later dood gevonden. Omdat het gras hoger werd en door tijdgebrek is hier weinig aandacht aan besteed.

Conclusie

Uit voorgaande blijkt hoe belangrijk de greppels in een weiland voor weidevogels zijn. Want dit onderdeel van graslandbeheer is niet alleen van betekenis voor de Kievit, maar ook voor onder andere de Grutto's, Kemphanen, Tureluurs, Veldleeuweriken, Graspiepers, Gele Kwikstaarten en vele eendesorten. Hieruit blijkt, hoe belangrijk het voor deze vogelgemeenschap is, dat de diepte en de breedte van de greppels in de juiste verhouding tot elkaar staan. Het zijn juist deze kleine onderdelen van het beheer die een waar-

Ook de Graspieper profiteert van een goed weidegebied.
Foto: Henk Harmsen.

borg voor de soort kunnen zijn. Als wij dan om ons heen kijken zien wij langzaam maar zeker het landschap veranderen en al deze kleine details verdwijnen. Ook in Friesland en daardoor zullen de eierenzoekers in de toekomst zich rijk rekenen maar arm tellen. Want het Hollandse en Friese cultuurlandschap was waardevol maar de natuurwaarde takelt langzaam maar zeker af. Buiten de reservaten neemt de natuurwaarde nog sneller af, omdat de agrarische productie steeds intensiever wordt. De vraag is of binnen de reservaten de weidevogelpopulatie op peil kan blijven. Want de vogels die eerder buiten de reservaten hebben gebroed, trekken nu naar binnen. Dat zou men ten minste verwachten. Maar is dat zo?

Inventarisatie

In 1974 heb ik de droogmakerij de Schermer geïnventariseerd. In het westelijke deel van deze polder broedden toen alleen al 145 paren Tureluurs, 430 paren Kieviten, 95 paren Scholeksters, 450 paren Grutto's en onder andere 134 paren Slobeenden. In 1980 was hiervan een kwart verdwenen. Bijvoorbeeld van de Grutto's hebben er een 300 paren gebroed en 55 paren Tureluurs zijn er geteld. In 1992 heb ik in de hele Schermer nog geen honderd paren Grutto's geteld. De Tureluur, Slobeend en ook de Kievit en de Scholekster worden daar een zeldzaamheid. Maar is de natuurwaarde van de naastgelegen natuurreservaat De Eilandspolder in die periode zo veel gestegen? In 1974 broedden er bijvoorbeeld 400 paren Grutto's. Dat aantal is later nooit meer gehaald. Met andere woorden, het verhaal dat de weidevogels naar de reservaten trekken, is onzin. Tegenwoordig worden in gebieden die worden verkaveld, beheers- en reservatsgebieden aangewezen. Tussen de aanwijzing van een reservatsgebied en de oplevering van dat gebied zit circa vijftien jaar. Op het moment dat een reservats- en beheersgebied wordt aangewezen is de natuurwaarde vrij hoog. Als men echter na tien jaar weer in zo'n gebied komt, is er toch wel iets veranderd. Bijvoorbeeld, percelen zijn gescheurd en opnieuw ingezaaid, greppels zijn verdwenen, land is geëgaliseerd en dergelijke. Waardoor, vóórdat een verkaveling is afgelopen, de natuurwaarde in zo'n reservatsgebied voor

een groot deel al is verdwenen. Het is goed dat er zowel beheers- als reservatsgebieden komen, maar deze gebieden moeten wel eerst worden geïnventariseerd.

Beheersvergoeding

Degene die het land gebruikt, moet een vergoeding krijgen die in verhouding is met wat het land aan natuurwaarde oplevert. Want anders komen er problemen zoals dit voorjaar in Waterland-Oost en daar niet alleen. Toen was daar een massaslachting onder de weidevogels, omdat door het zomerse weer het gras in een recordtijd uit de grond kwam en de boeren extreem vroeg begonnen te maaien. Honderden nesten met eieren werden vernield en honderden pullen zijn gesneuveld. Alleen al onder de Grutto's was het een massaslachting. En dat komt omdat de boeren nu een beheersvergoeding van het Rijk krijgen als zij de weidevogels gelegenheid geven om te nestelen. Maar daarnaast krijgen ze wel de vrijheid om zelf te bepalen wanneer ze mogen maaien. Zodat, als het in de maand april mooi weer is, de weidevogels worden afgeslacht. Dit was niet gebeurd als de boer die beheersvergoeding ontvangt, wordt betaald aan wat zijn land dit jaar aan natuurwaarden heeft opgeleverd. Het gaat niet alleen om hoeveel nesten er worden gevonden. Belangrijk is het rendement, bijvoorbeeld hoeveel jongen er worden geproduceerd. In Waterland-Oost zijn in 1993 vanaf 28 mei tot en met 2 augustus dagelijks simultaan tellingen verricht. In het totaal werden 355 volwassen Grutto's geteld en maar 59 jongen die vliegvlug werden. In het Dagblad van West-Friesland van 16 juli 1993 staat een artikel over deze slachting. Ook staat erin dat de Tweede-Kamercommissie voor beheer landbouwgronden heeft besloten nog een excursie te organiseren. Dat geeft aan, zei men, hoeveel belang wij eraan hechten. Het was beter geweest als zij eerst vóór 8 april in het Friese landschap hadden gekeken en ook in Waterland, toen de weidevogelslachting plaatsvond. De tijd voor discussies is nu wel eens voorbij. Waterland is rijk aan cultuur en natuurwaarden. Met een goed beheer kunnen beide worden behouden. Wie zaait zal oogsten. Maar dat geldt ook voor de politiek.

■ Cor Eijerman, Gedempte Appelhaven 11, 1621 BL Hoorn.

LITTERATUUR:

Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten (1992): Nazorg in Friesland 1981-1989. Leeuwarden.

Eijerman, C. (1977): Inventarisatie in een droogmakerij. Het Vogeljaar 25 (3): 105-107.

Eijerman, C. (1982): Onderzoek naar het gedrag van de weidevogels op een graslandperceel in de Muy op Texel. Rapport Staatsbosbeheer, november 1982.

Jong, Jan de (1992): Dichtheid Friese kievitenpopulatie neemt af. Het Vogeljaar 40 (1): 15-16.